

ՏՐԱԿՏ

ՈՐԱԳԻՐ

Գաղափարական Գաղափարական և Գաղափարական

ԵՐԲՈՒՄ ՏԵՐԻՆ 108

ՊԱՐԻՍԻՆԵՐ

ՈՒՐԴՈՒՄ 16 ՀԱՅՏԱՐԱՐ 1842

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

8 Հոկտեմբեր :

Լմուս 6 ին , արքայական նաւերուն ու պատնէշի թնդանութենքը իմացուցին մայրաքաղաքիս ժողովուրդին : Եւ Վեհափառութեան մէկ իշխանուհի մը ծնանիլը . որու համար հրաման եղաւ որ մայրաքաղաքիս մէջ իրեք օր լուսաւորութիւն ըլլայ ու թնդանութենքը նետուի :

— Երեկ զիշեր ժամը 2 ու կէսին կրակ մը պատահեցաւ Կոստանդնուպօլիսի մէջ : Սուլթան Բ.Տ. մէտ ըսեալ թողը . թէպէտ առջի անգամը շատ սատիկի , այլ շուտով օգնութիւն հասան առջևը առին , մայրաքաղաքիս պաշտօնատարներուն մէջ մասին նեղակայութեամբ , որոնք իմանալուն պէս շուտ մը կրակը եղած տեղը եկան :

Կառավարութիւնը սա վերջին օրերս Բարբառ տանէն նոր լուրեր առաւ : Կատարեալ խաղաղութիւնը հաստատուել է երկրիս մէջ , ու ամենեւին նոր խռովութիւն մը չէ պատահեր : Իբրեան լիւր : Եւ երջանիկ վիճակը յայտնադէս կրցուցնէ Բ.Տ. Կրան օրքան իրաւունք ունենալը , վերջին կարգադրութիւնը առաջարկելով , որն որ իմացուց հինգ մեծ տէրութեանց . սա բանը կրցուցնէ նաեւ թէ Բ.Տ. Կոստանթն օր ընդլիմութիւն ու արգելք մը ունենայ նէ իր առաջադրութեանցը , բաւական զօ-

րութիւն ունի իր կառավարութեան յարգը ու պատիւը պահելու : Բարբառ տանի մէջ , ու բնակիչներուն հանգստութիւնը ապահովելու , իմաստուն ու հայրական հոգովութեամբ մը :

ՍԱԿԵՂՈՒՄ

Սէլանիկ , 2 Հոկտեմբեր :

Սուսամբ հունձը խիստ առատ ըլլալուն հոյ գրեթէ բոլոր առուտուրը անոր վրայ է : Բարդին մէջ խիստ շատ կայ ու տարը նաեւ չափ կրպակի որ Կարսի խալի համար պիտի բեռնաւորեն : Մեր վաճառականները մեծ յոյս ունին շահ ընելու սա հունձէն , որու տեսակը շատ աղէկ է , թէպէտ քիչ մը խառնած է . բայց ի՞նչպէս կարելի է ուրիշ կերպ ընել անանկ մէկ երկրի մը մէջ ուր տեղ գեղացիները գիւղ տղիւթութեան մէջ են , ու հարկաւոր գործիքները չունին աղէկ մը ծեծելու հունձը :

Լմուս սկիզբէն ի վեր է սատիկ ցուրտ կրնէ հոս , որու նմանը ամենեւին տեսնուած չէր հոկտեմբեր ամսու մէջ : Փոթորիկ ու անձրև անպակաս է , ու բանի մը օր կայ կայծակ ինկաւ քաղաքին մէջ զարհուրելի որոտումով մը , ու անանկ ատեն որ ամենեւին չէր կարծուէր :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆԵՐ

Տէր Գոլսէփ Բաֆէլէթի իտալացի քահանային Լ.Ր.Մէհա ըսեալ աշխատասիրութեան :

Յօդուած ք :

(Հարունակութիւն և վերջ) :

Հայոց լեզուն նոյնն է որ Եւրոպայի կրթութիւնը :

“Պէտք է հիմայ քննել թէ հայոց լեզուն” որ կըսէ “հայկական” այսինքն հայոց գրականութեան գեղեցիկ դարուն լեզուն , կամ գրաբար , նոյնն է արդեօք որ Եւրոպայի կրթութիւնը , եւրոպացիները թէ անիկա աշխարհքիս առաջին լեզուն է : Եւ բանը կրնամ հաստատել շատ ապացոյցներով : 1)

1) Չեղար Գանդուհի լեզուններուն վրայ խօսելով այսինքն հրէից , արաբացի և ասորացի , և այլն . կըսէ : “Բոլոր սա լեզունները առաջ եկած են մէկ մայր լեզուէ” որ հիմակ կորսուած է և այլն : Եւ սխալմունքը թէ ուրիշ լեզուններուն մայրը “կորսուած է հիմակ” ներք-

“Եւրոպայի լեզուն ամենեւին փոփոխութիւն մը չէ կրնէ լեզուայ խառնակութեան ժամանակը , ինչպէս առջի յօդուածին մէջ ցուցուցինք . որքան ամենեւին պատճառ մը չիկայ հաստատելու թէ եւրոպայի փոփոխութիւն կրած ըլլայ : Սա զի բովանդակ ազգի մը լեզու գլխովին փոխելու համար , անանկ օր անոր մէկ նշանը չի մնայ , պէտք է որ նոյն ազգը բոլորովին ջնջուած ըլլայ , ու մէկ ան ազգէն կենդանի չի մնայ , որ ետքը կարող ըլլայ իր հին լեզուն նորէն ծաղկեցնելու : Եւրոպայի աղետալի գիւղացի որովհետեւ հայոց ազգը իսպառ կործանած ըլլայ , ամենեւին մէկ պատմութեան մը մէջ չենք կարողար : Սուրբ Եւրոպայի ետքը հետզհետէ Հայաստանի մէջ բնակող ժողովուրդը , այսինքն հայոց ազգը , միշտ իր լեզուն պահեց , որ Եւրոպայի լեզուններէն էր : Բայց Եւրոպայի ետքը Հայաստանի մէջ կեցող ժողովուրդը , միշտ հայոց լեզուն խօսեցաւ . որքան հայոց լեզուն նոյնն է որ Եւրոպայի կրթութիւնը , ու հետեւաբար Եւրոպայի լեզունն է :

Ինչ որ յիշեալ հեղինակին որ կըգրէ առանց հմուտ ըլլալու հայոց գրականութեանը և լեզունն : Եւրոպայի կրթութեան որ սա յօդուածին մէջ գրած ապացոյցներս բաւական են անոր ըսածին ստուծիւնը ցուցնելու :

ԼՆԳՎԱԼ

Լմուսայի մէջ շատոնցւոյն կրցուցել թէ Թաղուհին պիտի ծամբորդութիւն ընէ զէպի Խալանտա . ու սա բանին համար մեծ պատրաստութիւններ կը ըլլայ արդէն ան կողմերը : Եւ Կահափառութիւնը արժանապէս ընդունելու համար :

— Գործաւորները վերջապէս գրեթէ ամենեւին ալ իրենց գործքին ձեռք զարկին . բայց սատիկա բան մը չէ , կըսեն քանի մը օրագիրներ , ու մէկ զի պօղ տուլի մը կըստատեն իրենց պահանջներէն խորագրելու : Թէպէտ ընդհանրապէս ամեն մարդուն ամսականները ելլելուցին , բայց սա բանին վրան ամենեւին հաճութիւն մը չէն ցուցնելու :

— Լմուսայի պօրտան մեծ շփոթութեան մէջ է հիմակ , որքանի առուտուր ընող լազմաթիւ վաճառականներուն սնանկութեանը համար : Եւրոպայի նեղութեան մէջ են , ու իրենց յարգը քրեփօն կորսնցուցին :

Լեզուներէն լրագիր մը կը հաստատուէ , թէ մեծ Բրիտանիայի ծովագետը հրաման ըրեր է որ տարը կրկնապարկ մեծ նաւ պատրաստուին շուտով ծամբայ ելլան զէպի Խալանտա և Զին երթալու համար : Բայց երկրային է սա լուրը . որովհետեւ չենք կարծել որ այդքան մեծ նաւեր հարկաւոր ըլլան այն կողմերը երթալու համար :

Եւրոպայի ապացոյց մըն ալ կրնանք հանել Հայաստանի շատ քաղաքներուն յատուկ անուններէն , որոնք խիստ հիշատար դարերէն ինչպէս հիմայ պահպանեցին ազգին մէջ , Եւրոպայի ժամանակները հանգիստ գործքերը նշանակելու համար : () Ինչպէս իմն . “Եւրոպայի” ան տեղին աւանդէն է , որ Եւրոպայի տապալուն ելածին պէս բնակեցաւ . ու գիտենք որ հայերէն “նախ” կը նշանակէ առաջին . ու “իջեան” բնակարան : “Եւրոպայի” է ուր տեղ Եւրոպայի օրինակ , ու սա երկու բառէ բաղադրած է “արկ” և “ուր” : “Եւրոպայի” Եւրոպայի լեզուն ան տեղն է , որ Եւրոպայի անգամ ցամաքը տեսաւ , երբոր ջրհեղեղի ջրերը կը ցածնային 1) . ու սա բառը հայերէն կը նշանակէ “հրեցած” որպէս թէ ըսէր , “ջրէն դուրս երեցան լեռներուն գլուխները” . “Եւրոպայի” Եւրոպայի թաղած տեղն է . կամայի “անոյ” այսինքն մարդուն , ու “ոտն” բառէն է , որ բանաստեղծութիւն կը նշանակէ “մարդուն” պատկած տեղը , կամ Եւրոպայի , որն որ անատենը հայերը “մարդ” կանաւենին զանի , յատուկ անուն տեղ բանեցնելով սա հասարակ անունը , ըստ որում Եւրոպայի երկրորդ անգամ աճեցնող մարդկային ազգը : “Եւ-

1) Եւրոպայի ‘8, 5 :

ԱՐԵՎԼԱՅԻ

Իրացեալ Աստիճակներ :

Թայլըր նախագահին կնիկը մեռնելով, առ այժմ ետ քաշած է կառավարութեան գործերէն :

Մ. Ուէպպըրը, ախտաբէն գործոց պաշտօնաւորը եւս հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն . ու անոր տեղը ուրիշ մը ընտրուեցաւ Մ. Մուրիս անուն :

Միացեալ Աստիճակներէն Շիպլայթը խրկուած վերջին լուրերուն նայելով, կիրենայ որ հաշտութիւն ըրեր են Ղազարեանի և Մարտիկի կայսեր հետ : Բոլորէլ տալով թանձէր քաղաքի կառավարիչը որու համար շատ ստրուշ կրնէին :

ԲՐՈՒՄԻՆ

Պէտքն է կրդրեն որ Թագաւորը և Թագուհին անցած ամսու վերջերը իրենց ճամբորդութիւնէն դառնալով՝ մայրաքաղաքը հասեր են :

Կրհաստատեն նաև, թէ առևտուրի և երկրագործութեան համար յատուկ պաշտօնատար մը սկիտի գրքի :

Սօսերս Պէտքն է գրած էին իրարայի կողմէ Թային, թէ Բուսիոյ Թագաւորը չնդունեց այն նոր օրէնքի կարգադրութիւնը՝ տպագրութեան համար : Ըսելով թէ բուսական ագրարութիւն չիկայ այն օրինացը մէջ :

ԲՈՒՄԱՍԵԼՆ

Խաղան քաղաքը բոլորովին մոխիր դարձաւ, օգոստոս ամսու 16 ին : Պէտքն օրագրիները մանրամասնաբար կրպտումն այս ձախորդ դիպածին վրայը, 2000 տունէն էվել էրեր է : ու բոլոր վրնասը վաթսուն միլիոն Ֆրանքի կրհասն կրսեն . կերկայ թէ չարագործ անձինք կրակ ձգած են, վասն զի երկու երեք անգամ զանազան օրերու մէջ հրդեհ պատահեցաւ :

Ըս քաղաքը՝ Վուկա գետին բերանը կասպիա-

րանդ՝ Նոյի կնկանը Թաղած տեղն է, որ անասունը “մայր” կրկուէր, ինչպէս ըսինք՝ դերանունաբար, ու բաղադրած է “մայր” ու “անդ” բառերէն : Ըրդ՝ թէ որ բոլոր աս բառերը ու ասոնց նման ուրիշ անթիւ բառեր, որոնք անշուշտ նոյն գործքերէն սկզբնաւորած են, ուրիշ բան չեն, միայն հայոց յատուկ լեզուն կամ բայիւն են կամ անունները ըսել է թէ ան դիպածները հանգիպած ժամանակը հայոց լեզուն կրկուսէին . բայց այն բառերը ան ժամանակի գործքերուն կրկնաբերին որ ընդհանուր լեզուն դեռ փոխած չէր լեզուց խառնակութենէն . ուրեմն հայոց լեզուն՝ Նոյի լեզուն հետ մէկ է, ու հետեւաբար Ղազարեան լեզուն հետ ալ : Ընանկ է նէ հայոց լեզուն աշխարհքիս առաջին լեզուն է :

Վերորդ անժամակի ապացոյց մըն ալ կրնանք տուալ բերել կենդանիներուն անուններէն : Դիտենք ստուգադէս սուրբ գրքէն 1) թէ Լստուած Ղազարեան առջևը ժողուց բոլոր կենդանիները, որպէս զի ամեն մէկուն իրենց մասնաւոր բնաւորութեանը յարմար անուն մը դնէ : Միայն հայոց լեզուն մէջ կրգանւի որ բոս մեծի մասին կենդանիներուն անունները նոյն կենդանիին բնաւորութեանը :

կան ծովուն վրայ շինած է 11,000 քիլոմէրու հեռու Բէրբուրկէն ու 440 ալ Մոսքայէն . որուն մէջը 41 եկեղեցի կայ 50,000 բնակիչ Մոսկով, Հայ, Եթովպիա և Գերմանացի : Ըսով իրեք անգամ է որ կրակ կրլայ աս քաղաքը, մէկ մը երբոր 1774 ին՝ Բուսիոյ շէքը տիրեց ու կրակ ձգեց . երկրորդ 1820 ին՝ ամրոցին վառօդանոցը բռնկեցաւ :

Բէրբուրկէի նամակներուն նայելով, Ռուսաց կայսրը՝ որ հիմակ ճամբորդութիւն կրնէ, պատահեցէ թղթատարին որ խաղան քաղաքի այրելուն աղետալ լուրը էր բերեր : ու նամակները կարգաւով անմիջապէս հոն գացեր է :

Ռուսաստանի եկամուտներուն պաշտօնատարը նոր կարգադրութիւն մը ըրեր է ստակ փոխ առնելու . Բէրբուրկէն մինչև Մոսկա երկաթի ճամբայ շինել տալու համար . աս ստակը Սիեկից Ռուսին տընէն պիտի առնուի : որն որ 40 կամ 50 հազար արծաթի լուպլի է : հարուրին 4 շահով :

ԶԱՄԻՆՆԵՐ

16 Հոկտեմբեր :

Լնցած շաբթու Պէրբուրկէն սաստիկ անձրև մը դալով, յանկարծ անանկ մեծ հեղեղ մը եղեր է : որ քաղաքին մէկ կողմէն չափէ դուրս վնասներ տըւեր է . իրեք քաղաքէն կամուրջ, հինգ ջրղացք, 200 տուն ու 150 խանութ կործաներ են . կրհաստատեն նաև թէ 300 անձինք ու 4 հարիւրի չափ անասուն խղբուրեր են :

Կերակի իրկուս երկու Մալեզգ կուշիով փունդայի կողմը, անոնցմէ մէկը ատըճանակով զարկեր մեռցուցեր է իր ընկերը :

Շատ կրցաւինք որ քաղաքիս ապահովութիւնը մեծ վտանգի մէջ է, ըստ որում մարդասպանութիւնը անպակաս է միշտ, ու գրեթէ ամեն շաբթու կրպարտաւորինք աս կերպ ձախորդ լուրեր հրատարակելու : Իայց յոյսերնիս հաստատ է որ շատ չեր-

թիւնը կըցուցունեն . որն որ չեմ գիտեր թէ ուրիշ լեզուն մը մէջ կայ մի, գտնէ ասանկ անթիւ անուններ, ինչպէս հայոց լեզուն մէջ : Ըս բանիս վրայ ալ տեղեկութիւն մը տալու համար աս անուններէն մէկ քանին հոս կրգանք ներհոն կարգացողներուն թող տալով հայերէն բաղադրեցներու մէջ փնտրուելու, որպէս զի տեսնան, անոնց մէջ շատերուն ալ արմատական նշանակութիւնը, որն որ զանց կանեն :

“Ընկեր” երկու բայէ առաջ կուգայ . “անուն ու ծուկ” . նմանապէս աս երկու բայէն կանանցի “արծիւ” բառը . վասն զի աս երկու կենդանիին ալ յատուկ է որս մը գտնալուն պէս յափշտակել ու պատուել :

“Նրիվարը, որպէս թէ ըսեր “յերի վարդ” պոսինքն կոնքիին վրայ կրօղ, ինչու որ ուրիշ որեւից անասուններէն ասելի երիվարին յատուկ է, մարդը իր կոնքիին վրայ կրել :

“Ապաստակը” ապաստանիլ բայէն ածանցած է . ու յիրաւի աս կենդանին միշտ զինքը պահպանելու տեղ կրկնուրէ, իր բնական վախկոտութեանը պատճառաւ որու համար հասարակօրէն “երկոտ” ածականը կուտանք :

“Ընկեր” “ընթիւ” բայէն առաջ եկած է . որ կընշու-

թար ազգու միջոց մը կըբանցընէ տեղոյս կառավարութիւնը : չարագործները զսպելու համար :

Լատրիական Գրեկադը Վէնէրէ, որու կըհրաւայէ երրորդ ծովապետը Մ. Պանտիէրա, երկու շաբթի առտու մեկնեցաւ ասկէց : Մակեդոնիայի կողմերը պոռոյտ մը ընելու համար :

Դաւրեթէն տեպտեմբեր 14 թիւով ընդունած նա մանկէս հետեւալ լուրերը աւելնք :

“Թէհրանու գիրքը կըհամաձայնին հաստատուելու թէ քիչ տոնի մէջ անշուշտ հաշտութիւն պիտի ըլլայ օսմանցոց հետ, որովհետեւ պարսից Շահը (սամսեան Տէրութեան ղեմ ունեցած թըշ նամական ու պատերազմական խորհուրդները ետ ձգեր է :

“Դաւրեթու ընդհանրական հիւպատոսը Ռուսաց” ամսու 4 ին յայտարարութիւն մը ընկալաւ Թէհրանու Ռուսաց դեսպանէն որ կըծանոցանէ, թէ Երբաս Միլլայի Ռուս վաճառականաց համար 1833 ին տըւած հրովարտակը ջնջուած է այսուհետեւ : Ըս հրովարտակաւ հրաման եղած էր, թէ Դաւրեթու մէջ պարսից հպատակներէն, թէ որ մեռնող կամ անակութեան մէջ իյնող ըլլայ, նոյն Ռուս վաճառականներուն առնելիքները հատուցին, ու ետքը՝ մնացած զրամովը պարսից վաճառականներուն առնելիքը տըրէ հարուրին քանի որ իյնայ :

“Լնցած ամսու 3 ին մեծ հրկիզութիւն եղեր է Երբաս քաղաքը, որ խիստ մօտ է Շամախի քաղաքին . կրհաստատեն թէ 785 խանութ էրեր է . 270 տուն ու 4 մեծ խան : Ըս կրակին եղած վնասը հոս սարակօրէն կրկարծուի, թէ 12 միլիոն լուպլի կըհասնի :

“Լնցած ամսու 8 ին յանկարծաս մահուամբ մեռեր է Դի Թէհրան շաբթի Ռուս խանը Միլլայ Թօփխանեան :

Նակէ գգուել, քծնել, ու ասիկա շանը յատկութիւնն է որ իր քծնելովը կըստիպէ մարդը որ գգուէ զինքը :

“Ընկեր” “աղու” բառէն եկած է որ կընշանակէ “խորամանկ” . ու գիտենք որ խորամանկութիւնը աղուէսին բնութիւնն է :

“Ըքաղաղ” “այգ” բառէն ու “աղաղակել” բայէն ծագած է, այսինքն պօռացող կամ արշալուսը իմացնող . ու իրաւ որ արշաղաղին սովորութիւնն է միշտ արշալուսին ծագած ատենը խօսիլ :

“Ու այսպէս կրնայի անթիւ անուններ հոս մէջ բերել, բայց կարգացողները ու իս քերականական ստուգաբանութիւններով չի ձանձրացընելու համար, զանց կառնեն : Ըս միայն կաւելցընեմ թէ շատ կենդանիներու անուններ հայոց լեզուն մէջ իրենց ծագումը կամ ձայնէն առած են կամ պօռանէն . ինչպէս օրինակի համար “ծիծառն, ծիտ, ուրուր, ագուս” :

“Մէյմալ” նկատել պէտք է որ հայոց լեզուն մէջ ինչ որ կրնանք ապացուցանել յամարի անբաւ կենդանիներուն ու օգային թաշտներուն մեծ մասին ստուգաբանութենէն, չենք կրնար նշել ընկել բնաւ ձկան մը համար . ու աս ալ մէկ ապացոյց մըն է որ հակադարձ ճամբով կըհաստատեն ան լեզուն Ղազարեան առաջ գալը :

ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ Ի ՌԻՐԵՐ

Պաղղ իտրեն օրագրի մը մէջ կը կարդացուի :
Կերէի թէ շնորհուն մաքսատնէ վաճառք փախ-
ցընելը միշտ առաջ երթալու վրայ է Պելճիգայի
սահմանադրութիւն մէջ : 80,000ի կը հասնի կրսէն ,
աս չորքոտանիներուն թիւը , որ աս ապօրինաւոր
կերպովը կապրին : Կառավարութիւնը շան զլուխ 3
Ֆրանք վարձք կու տայ մաքսապետին թէ որ մեռ-
ցընէ կամ բռնէ նէ անոնցմէն : Ըս վերջին տարի-
ներուն մէջ 120,000 Ֆրանք վարձք տրւեցաւ . 40,000
անգամալ գումար կամ բարակ բուսած շան մը գլուխ
ձեռքերնին բռնած եկան իրենց վարձքերնին առին :
Շնորհուն այսչափ ջարդուիլը ամենեւին մէկուն
հոգը չէ : Տիւնրէրքէն գնա՛ ինչւան ի՛նչ ան սահ-
մանադրութիւնը որ տեղ կրսկի Պաղղ իտ , միշտ կը
գտնաս աղքատ գեղացիներուն քովը՝ որոնք հազիւ
թէ ձեռքերնին կը հասնի իրենց բնտանեաց հացը
ճարելու , մէկ մեծ բազմութիւն մը շնորհ , որ Վեր-
սայի ու Շանդիլի շանց բնակարանը այնքան չի
կայ : Պաղղ իտի մէջ աս շնորհ շատ աղէկ կը անուցա-
նեն , աղէկ կը նային ամենեւին չին նկատցընէր . ետքը
Պելճիգա կը բերեն . հոն անօթի կրպակէն գանձը ,
ու մաքսապետի կերպարանք մտած մարդիկնէր կըս-
կըսին սուտիկ ծեծ մը տալ խեղճ անասուններուն .
յետոյ կը կարգին անոնց կանակը նամակի ծրար մը
4-6 բիլլոնարի ծանուցութեամբ ու կարճակէն . անա-
տներ բոլոր ուժովնին կը կարգին փախչիլ շնորհ օտար
երկիր մը , ու մաքսապետի կերպարանքով մէկը
տեսնալուն սէյս խոյս կուտան , ու սահմանադրու-
թէն ուղտ կանցնին . մանա՛ , ծխախոտ , Լիւզիոյի
վաճառք , ու ուրիշ շատ տեսակ բաներ կը փախցը-
նեն աս կերպով . սակայն պակաս չէ իրենցմէ մեռ-
նողները ու վնասները :

Տէփոնփօրս Պելճիգա օրագրութիւնը հետեւեալ
մանրամասն ծանուցութիւնը կու տայ Չինմաչին ծո-
վը եղած անդրիպոյց նաւատորմիղին վրայոք :
Լիւզիոյի ցորաց ամենն անդամ նաւէն ցամաքը
կը լինուն փութը ու փախուի կը փախչին չինացիք ին-

քըզներնին ազատելու , ու հեռուանց կը տեսնուի որ
բարձր տեղանքը հազարաւոր մարդիկնէր հետա-
քըքրութեամբ զիրենք զննելու կը ժողովին : Երբեմն
մէջերնին խիստ համարձակ եղողները զննորներուն
կը մօտենան , ու կուզեն անոնց չուխային դպչիլ , որու
վրան մեծ զարմանք կը ցուցնեն : Գողմէն ձայնէն շատ
կը վախնան : Չինացիք բուրմ մը որ միւս ժողովուրդ-
ներէն մտացի էր , մէկ խումբի մը առաջնորդելով
իր տաճարը տարաւ . ու անոնց գլխաւորին թէյ
մեծարեց ու շատ տկար ու անհամ էր : Ըս քովին
տանը մէջ անթիւ գարշաւտեալ պատկերներ կար ,
որոնց մէկը տգեղ սափրիչի պատկեր էր , ձեռ-
քը ածելի մը բռնած . տաճարին մէջ՝ սեզանին
աջ կողմը , վեց պատկեր կային որոնց մարմնոյն
վայելչութիւնը ու գէմքերուն գծադրութիւնը այլ-
անգակ էին . ձախ կողմը՝ ուրիշ վեց պատկեր՝ եր-
կուքը կնիկ , որոնք ամենեւին գեղեցկութիւն չու-
նէին : Ըս պատկերներէն ամենէն գարշաւտեալը
մէկ կնիկ մըն է , որու երեսին վրայ մեծ ուռոյց մը
ունի , ուսկից փունջ մը մագ կախաւծ է : Չինա-
ցիները իրենց պատկերներուն շաքարեղէններով լե-
ցուն փախէնք (թէփի) կը նուիրեն , չին , չին խօ-
սելով , ու ինը անգամ կըրպ կըրպ կը կնիկով ճա-
կանին գետինը կը գարնեն : Ըսնց աս պաշտամուն-
քը Շին Միւնիւնի կըսուի :

Լիւզիոյի օրագիր մը կը հաստատուի , թէ Լիւզի-
ոյի մէջ 33,000 դերձակ կայ , 8,000 հացագործ ,
8,000 բանւորներու զլուխ , 8,000 վաճառական ,
3,000 կապէլտնապետ (մէյիւնիւն) , 7,000 գեղա-
վաճառ (աղղար) , 6,000 կոշիկաւոր , 5,000 ատաղ-
ձագործ (մարանկոյ) , 5,000 մսավաճառ , 5,000
կնիկ վաճառական նոր սովորութեանց (մօտայի) ,
5,000 գրավաճառ , 4,000 գործակալ , 4,000 ոսկե-
րիչ և ակնագործ :

Բրուսիայի բժիշկ մը կասկած անուն , հաշիւ
ըրած է , որ մեռնողները ամուրիներուն մէջէն՝ 30
տարուէն ինչւան 45 , գրեթէ հարիւրին 27 հոգի է ,
ու կարգը ամենէն նոյն տարիքով , հարիւրին 18
հոգի :

Վան զի , որը զիրք չեւէր թէ Լիւզիոյի ձկնորսն անուն
գրաւ : Ըսլ ասանկ կը խօսի թէ Լիւզիոյի Լիւզիոյ տու-
ջը բերաւ “երկրի ամեն կենդանիները ու օդոյն ամեն
թռչունները” , ու ծովու ձկնորս բնաւ չի յիշէր :
“Վերջապէս ուրիշ մեծ ապացոյց մըն ալ աս է , որ
հայոց լեզուն մէջ հազարաւոր ձայններ կան , թէ բայ և
թէ անուն , որոնք ուրիշ լեզուց կամ մէկին կամ մէկա-
լին մէջ նոյն նշանակութիւնը ունին : Չէ թէ միայն հին
լեզուներուն՝ այլ նորերուն մէջ . ինչպէս լատիններէն ,
իտալներէն ու գաղղիներէն . որ ստուգապէս կապացու-
ցանք թէ հայոց լեզուն՝ բոլոր ան լեզուներուն մայրն
է : Իրաւ որ լատինացոյց , իտալացոյց , գաղղիացոյց լեզուն
ըլլալէն առաջ , հայերը “լըյս” կըսէին , ու իտալացիք
“լուչէ” , “հաւ” (տէտէ) , իտա . “ուփ” , “տի” օր , ցորեկ
իտա , “տի” , “արօր” իտա . “արագրօ” , “աստղն” իտա .
“աստղ” , “չուն” գաղղ . “չիւն” . “տալ” բայը կը խոնար-
հէին . տամ , տաս , տայ , ու իտա . “աս” , տաի , տա” . և այլն
ու “էլ” բայը՝ ևմ , ևս , է , իտա , “սոնս , սէի , է” : Կրնա՞նք
մի ըսել թէ հայերը իտալացիներէն կամ գաղղիացի-
ներէն և կամ լատինացոյց սովորեցան ասոնք ու ուրիշ
հարիւրաւոր նոյն օրինակ ձայնները : Ալ հին լեզուները
քննելով կը գտնամ , հայոց լեզուն երբայտիւնին հետ

բաղդատելով , որ հայերէն շատ բառերը նոյն նշանակու-
թիւնը ունին երբայտիւնին մէջն ալ : (Երկուսի համար
“տուրիւ” հայերէն ու “արիւ” երբայտիւնէն , կը նշանակեն
նոյն կենդանին : “Վոլիլ” բայը երբայտիւնէն կըսեն “գա-
վատ” . ու գողմին ածանցեալները՝ “գով գովատ” , “գա-
վատին” ածանցեալը՝ “չէփօ” : “Հարցանեմ” բայը
հայերէն շատ նշանակութիւններէն “ի զատ” կը նշանակէ
նաեւ մեռցընել , ու երբայտիւնէն “հարակ” որ մեռցընել
բային արմատն է : “Խիստ” . երբայտիւնէն “գաղա” . որ
“խստանալ” բային արմատն է : “Ինք” հայերէն , ու
“բեր” երբայտիւնէն , կը նշանակեն պառույթները : “Թուլ”
ու ածանցեալը “թզնի” երբայտիւնէն կըսեն “թէնա” :
Հունարէնին հետ բաղդատելով՝ աւելին կը գտնանք . օ-
րինակի համար . “եղ” յուն . “իս” կը նշանակեն մէկ . “մի”
յուն . “միս” կը նշանակէ նոյնպէս մէկ : “Վանձ” հայե-
րէն կը նշանակէ (խաղալ) ինչպէս յուն . ալ կըսուի “ղա-
ղա” : “Կամար” հայերէն ու “քամարա” յուն . կը նշանա-
կեն (քէմեր) : “Վրոնեմ” յուն . կըսուի “էրէփիս” : Հայե-
րէն “ցեց” ու յուն . “սիս” կը նշանակեն (կիւլ) : “Փոր-
ձեմ” յուն . կըսուի “փորազ” : Ալ երբայտիւն չէի կըսար
լեզուները , թէ որ ուղեի աս նոյնանշան բառերուն ման-
րամասն բաղդատութիւնը ընել , որ ամեն լեզու մէջ կը-

Քառասունը մէկ ամուրիներուն դէմ որ 40 տարու
կըլլան , 78 ամուսնացեալ անձինք կը գտնուին նոյն
տարիքը հասնող : Ըսլ էվելի կըլլայ տարբերութիւ-
նը կըսէ , քանի որ տարիքը էվելիայ :
60 տարին 22 ամուրիներն դէմ 48 ամուսնացեալ
անձինք կը գտնուին . 70 տարի՝ 11 ամուրի 27 ա-
մուսնացածի դէմ . 80 տարին 3 ամուրի 9 ամուսնա-
ցածի դէմ :

Վարիզու մէջ մենամարտութիւն մը եղաւ մօտե-
րս , արտաւոյց պարագաներով : Հակառակորդին
մէկուն մէկգլխու ետեւէ իրեք գնտակ զարկին , բայց
զարմանալին աս է որ գնտակներուն իրեքն ալ կուրծ-
քին զարնուեցան , սակայն ո՛չ վերաւորեցին և ո՛չ
մէկ նշան մը տեսնուեցաւ անոր կուրծքին վրայ ,
թէ պէտեւ արտաճանալները՝ վկաները իրենք լեցուցած
էին : Ըսմեն մէկ գնտակը զպէտեւ սաստիկ կըծի-
ծաղէր հակառակորդը . անանկ որ հոն գտնուողնե-
րը կը զարմանային , ու արտաճանակ նետող հակառա-
կորդը ալ էվելի կը կատողէր իր թշնամիին վրայ : Ըսմ-
մեն մարդ կըսէր որ լանջապանակ (զըրիս) ունի աս
մարդը . բայց քննեցին տեսան որ միայն բաճկոն ու
ֆանէլու շապիկ մը կար վրան : Ըսմեն կը կարծուի որ
աս շապիկը շինած էր այն կերպասովը՝ որն որ վա-
րագողիւ կըլլաւ բժիշկը ներկայացուցած էր մօ-
տեւս գիտութեանց ճիւղարանին , որու համար կը-
սեն թէ անթափանցելի է գնտակէ : Բայց վերջին
գնտակը հինգ ոտքի չափ ետ հրեց զանի , առանց
թափանցելու մարմնոյն :

Լիւզիոյի օրագիրն :
Թիւրք օրագիրը այնքան շատ ստորագրողներ
ունի , որու չի կընար հասնիլ որեւիցէ ուրիշ օրա-
գրութիւն Լիւզիոյի . միւսակ մայիս րապիլ և յունիս
ամիսներուն մէջ , բաց ՚ի 590,000 յաւելուածներէն ,
1,730,000 օրագրութեան վրայ կնիք զարնել տրուե-
ր է կառավարութեանը . այսինքն օրը՝ 22,180 օրա-
գրութիւն :
Մօրնիկ-Մօրնիկը , Մօրնիկ-Հէրէլու ու Մօրնիկ
փօսդ . օրագիրները՝ նոյն իրեք ամսուան մէջ 1,225,

գտնուին , ու հայերէն նոյն նշանակութիւնը ունին : Ըն-
թիւ են նաեւ ուրիշ անչափ լեզուց մէջ ան բառերը՝ ո-
րոնց արմատական ածանցումը հայոց լեզուն յայտնա-
պէս կը ցուցնէ : Ու չեմ ուղիւ հիմայ ասոնց վրայ
գրադիլ , որովհետեւ ասիկա առաւել քերականական
փաստերու . բան թէ առաջադիւ գործքիս նպատակն է :

Հայոց լեզուն բնաւորութիւնը :
“Հայոց լեզուն վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տա-
լու համար , չեմ ուղիւ ուսումնական ձանձրալի խնդիր-
ներուն վրայոք զբաղիլ , թէ աս լեզուն ո՞ր կարգի լեզուաց
մէջ գնել պէտք է Լեզու արաբացոյց , պարսից և-
այլն և այլն . լեզուաց հետ մօտաւորութիւն ունի՞ մի : Ըն-
չի երկու յօդուածին մէջ ըսածներէս ետքը , կընայ ամեն
մարդ տեսնալ թէ հայոց լեզուն սկզբնաւորութիւնը իր-
մէն է , ու ուրիշ լեզու մը ամենեւին օրէնք չընդունիր :
Հաս անուշ է բուն հայ մը խօսելու ըլլայ նէ . փիլիսո-
փայական է իր արմատականներուն մէջ . վսեմ՝ իր ոճե-
րուն մէջ : Սովորաբար կը հարցուի թէ հարուստ լեզու
է մի արդեօք . ուրիշ շատ լեզուներէ հարուստ է , բայց
չեմ ըսել թէ ամենէն : Ընդհար հարստութեանը տեղե-

500 կամ օրը 6,470 օրագրութեան կնիք զարկել տրեւր է :

Թայմը օրագրութեան տրված տուրքը՝ այս իրեր ամսականը մէջ ծանուցումներու համար , 3,985 Լ . սթէն . հասեր է . իսկ միւս օրագիրներունը՝ 2,937 Լ . սթէն :

Եստիճանք բարեխառնութեան Օմիւռնիդ , դիտեալ ի միջօրէի և եղեալ ըստ բաժանման Ոսմոսի :

Ուրբաթ	9 Զոտմբեր + 16½	աստիճան	22	տո .
Հարաթ	10	” + 16½	”	25 ”
Սիւրակէ	II	” + 16½	”	24½ ”
Լորկուշարաթի	12	” + 17½	”	24½ ”
Լորկաշարաթի	13	” + 17½	”	24½ ”
Չորեքշարաթի	14	” + 18½	”	25 ”
Հինգշարաթի	15	” + 17½	”	22½ ”

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐՆԵՐ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ

Կոստանդնուպօլիս , 13 Զոտմբեր :

Մայրաքաղաքիս առուտուրները հասարակօրէն թուլ են . նմանապէս արմտիքներու վերաբերեալ գործառնութիւններ քիչ կը լլան , ու միայն քաղաքիս մէջը քշելու համար կը ծախսուի :

Դայլանու կարծր ցորեն՝	20 ½-21	բիւլէն
Օտեսայինը՝	19-16 ½	”
Խորմինը՝	19 ½-20	”
Կալազինը՝	16-16 ½	”
Բումէլինը՝	14-16	”
Կալազի կակուզ ցորեն՝	13-14 ½	”
Իպրայիլինը՝	12-12 ½	”
Բումէլինը՝	12-13	”
Գարի՝	5 ½-6	”
Դեղին տարը՝	8-9	”

Կուրծին մը տալու համար կը ծախսուի թէ հայոց բառարանին մէջ առջի գիրը Լ , որ անոր հինգերորդ մասին մէկն է , իտալացոց բոլոր բառ գրքին չափ կայ . ուրեմն պէտք է ըսել թէ հինգ անգամ աւելի հարուստ է իտալերէնէն :

“ Հայոց այբբենը եռսունը ութ գիրէ կը բաղկանայ : Եստիճանք քսանը ինը հին բաղաձայներն են ու եօթն ալ ձայնաւորներն են , որն օր հինգերորդ դարուն մէջ երանելին Մետրովի հնարեց , ինչպէս պիտի յիշենք հետեւեալ գլխուն մէջ : Ժամանակէ մը ետքը ուրիշ բաղաձայն ու ձայնաւոր մը աւելցուցին , յունաց այբբենէն . այսինքն () ու Ֆ , որով եռսունը ութը գիր եղան՝ ու են ինչւան այսօր :

Հիմակուհիմա մայրաքաղաքիս մէջը կայ .

Կարծր ցորեն՝	90,000	քիլէի չափ
Կակուզ . ”	20,000	” ”
Գարի՝	30,000	” ”

Օմիւռնիս , 16 Զոտմբեր :

Մեր վերջի թիւէն ետքը քաղաքիս առուտուրներուն երեւելի փոփոխութիւն մը չըլլալով մասնաւոր ծանոթութիւններ չունինք տալու այս անգամ :

ՕՐԱՆՈՇԱՆ ԲՈՏԵԿՆԵՐ

	չարշի գին
Տերեքի ըրեալ	26 ½
Չիւքիլ	25 ½
Հինգ ֆուանքնոց	24
Հինգ տրախմի	22
Մակուֆի ըրեալ	20
Հին քսաննոց	26 ½
Նոր քսաննոց	23
Լպտիւլ Մէճիտ	23
Հին տաւնեղկութնոց	22
Նոր տաւնեղկութնոց	20 ½
Ստամբուլ	32 ½
Մըսըր	29 ½
Բուշուս	32 ½
Բուպիէ	10 ½
Մահմուտիէ	86
Եալտըզ	58
Մաճաու	57

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

ՄԵԾ ԼՕԹԹԱՐԻԱ

Վ եննա Դ . փօլաք անուանեալ մեծ վաճառականին տան քովը Տէրութեան հրամանաւ պիտի խաղաղվի , ու վաստրկվելքը՝

Լաւաչինը մեծ ու շատ գեղեցիկ Վ եննայի մօտ Լայտօրֆ ըսված գիւղաքաղաքը 107 . թիւ ունեցող ազարակային ստացուածք մի է : Լթէ մէկը տարիկայ չուղեր , ասոր տեղը կընդունի Վ եննայի թուղթ ֆիօթին 225,000 :

Երկրորդը ստորին Լաւտրիոյ մէջ Ը Թայներաւ ըսված տեղը , գեղեցիկ վարելու ցանելու երկիր մի է , զարեջուր հանելու գործատունովը , ու թիւ 6 և 8 սաներովը միատեղ : Չուղողը ասոնց տեղը կընդունի թուղթ ֆիօթին 110,000 :

Երրորդը շատ թիւով 1839 դուրս տրված Տէրութեան պարտաւորութեան , և նոյնպէս երեւելի բաղմունութեամբ Լ Վ թիւ 1-ի Լ Վ թիւ 1 : անուանեալ պարտաւորութեան Լ թիւ 3-ի դրվելու թղթերն են , որոնց արդէն քաշելու օրերը այս տարվան յունիսի մէկին , սեպտեմբերի մէկին ու տասներեւեցին որոշուած ըլլալով , այս անգամ այս Լ թիւ 3-ի պարտիպին գրվող անձինքը եթէ հանգիստեալ ըլլան քաշուած ատենը , նաեւ ստ վերոյիշեալ պարտաւորութեան Լ թիւ 3-ի դրած թղթերուն , սկսեալ 1350,000 թուղթ ֆիօթինէն , մինչև 625,000 225,000 125,000 110,000 100,000 40,000 25,000 20,000 15,000 10,000 5000 3000 2000 1000 500 և այլն , և այլն , թուղթ ֆիօթինը կընան վաստրկիլ :

Լա Լ թիւ 3-ի պարտի , եթէ յառաջ կարելի չըլլար նէ , անպատճառ , ու առանց այլ ևս երկարելու 1843 յունվար 14 ին պիտի քաշուի :

Պիլիքէթներուն ամեն մէկը կարծէ 5 արծաթ ֆիօթին :

Հինգ պիլիքէթ մէկտեղ գնողին վեցիւրորդ պիլիքէթ մը վրան պարգև կը տրվի , որ այս ետքինը անշուշտ կը շահի :

Իսկ ծախու առնելու պիլիքէթները ընդարձակ տեղեկութեան թղթերովը Լ թիւ 3-ի մօտ Լ թիւ 3-ի Պոմօմ վաճառականին զբաւեղանք ամեն ատեն կընան գտնուիլ :

ԿՈՒՈՒՆԵՐԱՆՆԵՐ

Վարք զօրավարայ անուանեալ :

Ես գիրքս Վիեննայի Միթթարեան Միարանիութեան , և Գ Լոնդ . Տոմարեանց գիտնական վարդապետը լատիներենէն թարգմանեց . հեղինակը համառօտ բայց ընտիր ոճով հունաց երեւելի զօրավարներուն վարքը կը պատմէ ու շատ անուանի է բոլոր լատին հեղինակներուն մէջը : Պատմագրին աղբորութեանը նման ըլլալով հայերէն թարգմանութիւնն ալ , կը յուսանք որ մեր ազգի ալ մեծ սիրով ու փափաքով պիտի ընդունի այս գիրքը , որով թէ թարգմանչին վաստակը պսակի , ու թէ աղջը պայծառանայ , որուն համար կաշխատի յիշեալ Միարանիութիւնը :

Մ . Կ . Վիլիսֆէճի օղտ , բժիշկ և վիրաբոյժ , որ մտաւրս փարիզէն եկաւ , աղքատ հիւանդները ձրի կընայի իր տունը՝ Ոսուսաց հիւպատոսարանին մօտ , շարաթիւ իրեք անգամ , իրեքշարթի , հինգշարթի և շարաթ օրերը , ժամ 2 ին , կէս օրէն ետեւ , ինչւան 4 :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԵՐԱՏԵԼՆ . Ե . Օրագիրը

շաբաթը անգամ մը կը տրվի :

Տարեկան ստորագրութեան գինը՝ 120 դուռուշ է կանիկի (փէշին) . ով որ ուզէ կրնայ ստորագրվիլ :

Իզմիր՝ օրագրութեան տպարանը :

Պօլիս՝ երկրորդ խանը Սոմալեանց Միարիշ աղային գրատունը :

Պուրսա՝ Վապաքճեան Ստամբուլու Վրիգոր աղայինց մաղազան :

Ելէքսանդրիա՝ Եղազանեան Կարապետ աղային մաղազան :

Դասիլիէ՝ Լաղազարեանց մահմուտի Ելէքսան աղային գրատունը :

Հոպպէ՝ Սրապիտեան աղայ (Վակոբիս գրատունը) :

Թրեստ՝ Երեւանի Վրիգոր աղային գրատունը :

Լոնդոն՝ Վաղազանց (Վարուժիւն աղային մաղազան) :

Լին՝ Կասապեան Վաղազար աղային տունը :

Լաշ՝ Պըլլըքեան աղայ եղբարց մաղազան :

Պաղատա՝ Ելէքիոյ առաջին թարգման աղայ Կաշիկին տունը :

Դասիլիէ՝ Ը Իրմազանեան Վարդանեանց աղայ Կալուստին վաճառատունը :

Թէհրան՝ Երաքեւանց Թադէոս Կաշիկին բնակարանը :

Սպահան՝ Վիրեանց աղայ Վիրեանի վաճառատունը :

Պոմօմ՝ յարգի պարոնաց Եղանուր որդւոց և ընկերաց վաճառատունը :

Սինկափոր ու Պաղապիս՝ յարգի պարոնաց Սեթ եղբարց գրատունը :

Դ ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՊԱՊՈՆԵՆ